

Megkésett, szubjektív könyvismertetés

Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867*

HELTAI János

*Ti gyermekek szót fogadjatok a ti szüleiteknek.
(Efezusbelieknek írt levél 6/1)*

Úgy gondolom, hogy akik hosszabb-rövidebb időt töltöttünk el az Országos Széchényi Könyvtár szolgálatában, valamennyire mindnyájan a könyvtár gyermekei vagyunk. Méltó és igazságos, hogy engedelmes gyermekek legyünk. *Berlász Jenő* az volt. Nagyon megszívlelendő, amit könyvének mottójaként a címlap előtti előzéklapra írt: „*Ajánlom e könyvet az Alapító és mindazok emlékének, akik Nemzeti Könyvtárunk kincseit gyűjtötték, gyarapították, megőrizték és használhatóvá tették.*”

1972 óta dolgozom különböző jogi formákban a könyvtárban. Nem tudom, hogy engedelmes gyermek voltam-e ez alatt a majdnem ötven év alatt. Az, hogy 2018-ban rám esett a Széchényi Ferenc-emlékérmet odaítélők választása, mindenesetre nyújt némi reményt számomra, hogy talán mégsem voltam egé-

szen engedetlen, ahogyan ezt magamról gondolnám. Nagyon meghatott ez a kitüntetés, amit se meg nem szolgáltam, se meghálálni nem tudok.

Sokat gondolkodtam azon, hogyan köszönjem meg ezen az ünnepi alkalmon a kitüntetést. Tudományos előadást, ha nem is nagyon sokat, de tartottam már jó néhányat itt, a könyvtárban. De önmagában kit érdekelne most a magyarországi hitviták története vagy a heidelbergi peregrináció művelődési hatása csak azért, mert ezekkel a témákkal foglalkoztam legtöbbször hivatali munkám leágazásaként. Ezért úgy gondoltam, hagyom most a tudományt, inkább röviden felidézem elődeimet; egyrészt azokat, akik befogadtak a könyvtár közösségébe frissen végzett diplomásként, másrészt az alapító őseket. Az elődök e két csoportja között összekötő kapocs Berlász Jenő könyve.

* A 2018-ban Széchényi Ferenc-emléklappal kitüntetett szerző előadása az OSZK-ban, 2019. november 25-én.

Berlász Jenő – emlékezetem szerint – mindig ott ült fehér köpenyben a könyvtár Múzeum körúti tájékoztató szolgálati szobájában elhelyezett íróasztalánál, és dolgozott. Személyes kapcsolatam alig-alig volt vele, de érződött az őt körülvevő légkörben, hogy mindenki tiszteli és nagyra becsüli. Egyike volt az ún. „elefánttemető” lakóinak. (Egy időben a könyvtárt nevezték elefánttemetőnek, ugyanis sok nagyra hivatott tudósunkat helyezte el itt a diktatúra azzal a gondolattal, hogy itt nem árthatnak sokat a demokráciának.) Amikor 1975-ben végleg idekerültem, ez a világ már elmúlt, de néhányan dolgoztak még itt ilyen nagy formátumú emberek a Berlász Jenőnél kicsit fiatalabb generációból. Nem emlékezhetek meg most mindenkiről, de három mesteremről, akik a könyves szakmába bevezettek, feltétlenül szólnom kell egy-egy mondattal.

Három évig ültem *Hervay Ferenc* lábainál, és adogattam a kezébe a segédkönyveket. Éppen a *Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy) II.* kötetének szerkesztési, ellenőrzési munkálatait végezte. Ő volt a ciszterci rend utolsó provinciálisa 1949-ben, s 1989-ben, az újjáalakuláskor az első. Azt is tudtam róla, hogy az ötvenes években hosszú ideig ült börtönben „tiltott hitoktatás miatt”. Hogy ez pontosan mit jelentett, sohasem jártam utána. Az együtt töltött években megfeszítetten dolgozott. Éjszaka a ciszterci rend történeti topográfiáján, nappal az RMNy-en. Megtanultam tőle, hogy mi tekinthető adatnak, mit jelent az adatkritika és a teljesen egyértelmű tudományos fogalmazás. Ha valamilyen munkát, amit rám bízott, nem végeztem el, szigorú fegyelmi büntetés következett: zokszó és szemrehányó tekintet nélkül megcsinálta helyettem. Hálával emlékszem rá ma is. Az RMNy-csoportban folyó munkálatokat – akkor így hívtak bennünket – *Borsa Gedeon* vezette. Normális körülmények között valószínűleg egy nagykereskedelmi vállalatot irányított volna, de „nem megfelelő származása” és a pesti piarista gimnáziumban kapott neveltetéséhez való szigorú ragaszkodása miatt el volt zárva előle a csúcsvezetői pálya. Olyan keretet adott munkánknak, amelyben minden kutatási irány és minden adat egyértelműen, pontosan és visszakereshetően elhelyezhető, amely egységes rendszerként működik, egy jól körülírt cél felé halad, s amelyet a mai napig nehézség nélkül használunk. A legmélyebb benyomást azzal tette rám, hogy állandóan figyelte a régi könyves szakma hazai és nemzetközi szakirodalmát, az új szempontokat és módszereket azonnal ismertette és megbeszélte munkatársaival, és azonnal beépítette a napi munkába. Belém vésődött

az a mondása, hogy „csak minőségi munkát érdemes végezni”.

Holl Béla létszám fölötti piarista szerzetesként élt hosszú évtizedekig, 1989 után ő is visszatért a rendbe. Derűs kedélyű ember volt, sokat biztatott, amikor meg voltam ijedve a filológiai munka nehézségeitől. „*Ne félj, János – mondta –, olyan ez, mint a fűrészelés: előbb-utóbb belejön az ember.*” Béla számos, irodalomtörténeti szempontból maradandó művet alkotott. Az ő példája is bátorított abban, hogy az állandóan végzendő, elsősorban aprólékos filológiai pontosságot igénylő hivatali munka mellett merjek saját érdeklődésemhez közelebb álló feladatokkal is foglalkozni.

Még valakit meg kell említenem az akkori csoportból, *Vásárhelyi Juditot*, aki most vezeti az osztályt. Két évvel korábban került az RMNy-csoportba, mint én. Ő mutatta meg nekem, melyik segédkönyvet hol találok, s melyikben kereshetek fogódzókat az egyes problémák megoldásához. Az ő segítségével sokkal nehezebbek lettek volna a pályakezdés évei. Nincs most idő sorra venni mindenkit, aki segített, eligazított. De nagy szeretettel egyengette utamat *Pajkossy György* főosztályvezető, *Fallenbüchel Zoltán*, *Ambrus Zoltán* kiváló írónk unokája és *Fried István*, aki később a szegedi egyetem világirodalom tanszékének lett a vezetője. Ő biztatott és támogatott abban, hogy tudományos továbbképzési ösztöndíjra jelentkezsem. Tudományos vezetőm *Tarnai Andor* lett. Tarnai pályáját az OSZK Kézirattárának munkatársaként kezdte, akkoriban az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékét irányította. Ajánlólevelem ahhoz, hogy vállalja kandidátusi disszertációm elkészítésének vezetését, nem saját egyéni teljesítményem volt, hanem főként az, hogy az OSZK-ban dolgozom.

Kimondhatatlanul szerencsés voltam, hogy könyvtári munkámat azonnal az RMNy-csoportban kezddhettem. S itt térnék vissza Berlász Jenő könyvéhez. Idézem néhány sorát: „[*Széchenyi Ferenc*] *Meg lehetett győződve arról, hogy vállalkozásával [t. i. a könyvtár megalapításával] küldetést teljesít: egyrészt megmenti és a következő nemzedékre is áthagyományozza a haza szellemi örökségét, másrészt ország világ előtt igazolja – amit a művelt Nyugat állandóan kétségbe vont –, hogy ti. Magyarország kilenc évszázad óta állandó szerves része az európai szellemi közösségnek. Ez a nemzeti önigazolás a XVIII. század folyamán tudvalevőleg állandó gondot jelentett litterátoraink számára, de idáig (Czittingertől Horányiig) csak bibliográfiákkal folyt a bizonyítás. Széchenyi most*

magukkal a könyvekkel, egész nemzeti könyvmúzeummal bizonyított.” (39. p.) Még hozzá egy olyan könyvmúzeummal bizonyított Széchényi, amely nem a tudományok általános fejlődésének szolgálatában állt, mint az Egyetemi Könyvtár és később az Akadémiai Könyvtár, hanem kifejezetten Magyarország múltjának, kultúrájának dokumentálását tartotta fő céljának, a benne élő teljes lakosságra nézve, nyelvi, felekezeti, etnikai különbségekre való tekintet nélkül, amely szilárd alapja lehet mindennemű hungarológiai kutatásnak, erősítője a nemzeti identitásnak, s ezáltal erős támasza a szuverenitásnak. A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* című bibliográfia pedig töretlenül ezeknek a céloknak a szolgálatában állt és áll. Rész az egészben. Ezért gondoltam arra, hogy a mai alkalommal személyes emlékeim és Berlász Jenő monográfiája alapján illendő néhány töredékes gondolattal összekötni a múltat a jelennel. Természetesen nem gondolhatok egy ilyen hatalmas monográfia alapos tartalmi ismertetésére, inkább csak arra, hogy kiragadva egy-egy részletét próbáljak némi fényt vetni a könyvtár múltbeli életére.

A kötet retorikai szerkezete egyszerű, lényegében kronologikus. Négy nagy fejezetet foglal magában. *I. Széchényi Ferenc küldetéstudatának kialakulása. II. A Széchényi Könyvtár alapításától a reformkor küszöbéig (1802–1825). III. A Széchényi Országos Könyvtár a reformkorban és a szabadságharc időszakában (1825–1848/49). IV. A Széchényi Országos Könyvtár az önkényuralom korában (1849–1867).* Széchényi küldetéstudata együtt jelentkező, de nagyon eltérő hatások ütközéséből fogant. A család vagyonát a 103 évet élt esztergomi érsek, Széchényi György szerezte. S itt idézem Berlász Jenőt: „*Politikailag a Széchényiek a XVIII. század folyamán hűek maradtak György érsek Habsburg-szellemiségéhez; ez mint kötelező erkölcsi örökség szállt nemzedékről nemzedékre.*” Megőrizték azonban „*tősgyökeres népi-nemzeti kultúrájukat, s [...] magyar anyanyelvüket. Mint császári tisztek bizonyára jól megtanultak németül, mégis amikor kiváltak a hadsereg kötelékéből, vidéki birtokaikra vonultak – családi levelezésük tanúsága szerint – ismét magyar nyelvű, magyar szokások szerint élő urakká váltak, éles el-lentétben szomszédaikkal, az [...] Eszterházyakkal, Batthyányakkal és másokkal.*” (12. p.) Ez a két első, erőteljes páros hatás.

A második a régi és új műveltségesség találkozá-sa, amelynek színtere az iskolázás. Itthon a soproni és nagyszombati jezsuita gimnáziumokban a hagyományos latin nyelvi, irodalmi, retorikai műveltséget sa-

játította el Széchényi Ferenc. „*Az egyházi humanisztikus-skolasztikus tudományosság [...] egyeduralkodó azonban – írja Berlász Jenő – [ekkorra már] mind a katolikus mind a protestáns országokban megrendült. [...] Új műveltségesség volt kibontakozóban: egzakt kutatásokra és kritikai módszerességre épülő, kivált a gyakorlati élet szolgálatára hivatott, hasznos tudás eszménye.*” (13 p.) Ezzel az új szellemiséggel Széchényi a bécsi Theresianumban találkozott.

A harmadik páros hatás politikai pályájában ismerhető fel. Kezdetben Horvát-Szlavónország báni helytartójaként hajtotta végre a legnépszerűtlenebb jozefinista intézkedéseket is, de lassanként belátta, hogy a császár politikája végső soron a birodalom homogenizálására, Magyarország beolvasztására irányul. „*Nemzeti érzülete felülkerekedett jozefinizmusán – állapítja meg Berlász Jenő. – Egészségi okokra hivatkozva benyújtotta lemondását és visszavonult.*” (18. p.) Ekkor fordult figyelme erőteljesebben a kulturális élet felé.

Nem folytatom tovább a történetet a könyvtár alapításának és a további eseményeknek a részleteivel. Talán ennyi elegendő ahhoz, hogy lássuk, milyen indítástól született meg a nemzeti könyvtár gondolata. A további három, kronológiai rendben előadott fejezet lényegében azonos szempontok alapján tekinti át a könyvtár történetét. Csak rendszer nélkül sorolom őket: a könyvtár kulturális környezetének változásai; az alapítóhoz, illetőleg a mindenkor fenntartóhoz fűződő viszony; a könyvtár anyagi helyzete, elhelyezése, fenntartása, felállítása, gyarapítása, állományvédelme, leltározása, katalógizálása, hozzáférhetővé tétele, használata; az összegyűjtött anyag megismertetése kiállításokkal, vezetésekkel, tudományos publikációkkal, sajtóközleményekkel, a személyzet összetétele, javadalmazása, életkörülményei; a fűtés, a világítás, a berendezés problémái; a könyvtár felállításának, működésének hatása a közhangulatra, a tudományos kutatásra, a tudós nemzetközi közvéleményre.

Mindebből csak töredékes részletek idézhetők most fel, szubjektíven válogatva mindabból, ami olvasás közben különösen megragadta a figyelmemet. De amit mondandó vagyok, talán elég lesz arra, hogy tisztelettel emlékezzünk múltunkra, és átérezzük, hogy az élet gyakran hasonló problémákkal és feladatokkal szembesíti a hasonló vagy azonos ügyek szereplőit.

A könyvtár elhelyezésének kérdésével kezdem. Az első évtizedekben újra és újra költöznie kellett az intézménynek. Első felállítási helye a mai katoli-

kus hittudományi akadémia épületében a pálos rend egykori kolostorának könyvtárterme volt. Aztán áthelyezték a királyi egyetem palotájába, amely a mai jogi kar helyén állt. Közben az anyag egy részét a napóleoni háborúk miatt Temesvárra menekítették. Majd hamarosan huszadik századi helyére, a Múzeumkertbe került, ahol akkor még a *Batthyány* család kerti villája állt. Ezt azonban annyira megrongálta az 1838. évi nagy árvíz, hogy a teljes állományt ládába csomagolva átvitték a Ludoviceumba. A mentési munkálatokat az igazgató, *Horváth István* irányította, saját kezűleg cipelte fel a sok tízezer könyvet a földszintről az emeletre a múzeum három famulusával, *Grómann Andrással*, *Cseronka Andrással* és *Dreher Istvánnal*, valamint egy volt famulus özvegyével, *Zimmermann-néval*. A később hónapokig tartó költöztetéshez aztán huszonnégy katonát rendeltek ki segítségként. A Ludoviceumban (a mai közszolgálati egyetemen) aztán majdnem egy évtizedig, 1846-ig hozzáférhetetlen állapotban tárolták a teljes anyagot, míg végre *Pollack Mihály* tervei alapján és építésvezetésével elkészült a Nemzeti Múzeum palotája, ahol csaknem száznegyven évre otthonra lett a bibliotéka. Nézzük ezután, milyen volt az alapítóhoz és a fenntartóhoz fűződő viszony. Amikor 1802 márciusában Széchényi Ferenc gyűjteményét hazájának, Magyarországnak ajándékozta, egyúttal *József főherceg-nádor* joghatósága alá helyezte. Széchényi Ferenc az alapítás után továbbra is önzetlenül gyarapította az állományt. A könyvtár első őre, *Miller Jakab Ferdinánd* azonban, aki egyébként maga is sokat tett a könyvtár fennmaradásáért, igyekezett Széchényi személyét háttérbe szorítani. A gróf viszont, aki tettéért érdemi elismerést sohasem kapott, tudomásul sem véve a sértéseket töretlenül folytatta tevékenységét. József nádor szinte saját gyermekének tekintette az intézményt. Haláláig a legapróbb ügyeivel is személyesen foglalkozott. Ajándékaival szaporította az állományt, és Millerrel karöltve igyekezett működése anyagi feltételeiről megbízható módon gondoskodni. Az alapokat leginkább társadalmi áldozatkészségből próbálták megteremteni, nemesi és polgári közösségek folyamatos segélyeiből, főpapok és egyházi testületek alapítványaiából. A kezdeti, tisztán feudális viszonyok között gyakran megmutatkozott a társadalom áldozatkészsége, de szilárd alapot nem sikerült a működéshez létrehozni. József nádor azonban a reformpárti ellenzék segítségével az 1836. évi országgyűlésen elérte, hogy a rendek ötszázezer ezüstforintot szavaztak meg a múzeumpalota és benne a könyvtár felépítésére, és további százhuszonötzetet

a híres *Jankovich*-gyűjtemény megvásárlására. A teljesítés persze több mint egy évtizedig tartott, de végül befolyt a teljes összeg. A fejlődést azonban a szabadságharc eseményei megakasztották.

A *Bach*-korszakban és a *Schmerling*-provizórium idején közvetlenül a császári adminisztráció kezébe került a könyvtár ügye. Gyakori vizsgálatok és „átvilágosítások” után szakmailag mindig jól kidolgozott, korrektnek tűnő rendezési tervek fogadtak el, de a végrehajtásukhoz szükséges összegeket rendre megnyirbálták, sem megfelelő személyzetet, sem elfogadható munkakörülményeket nem biztosítottak. Minden igényt kielégítő javaslatot – már a kiegyezés előkészületei idején – csak az *Andrássy György* későbbi országbíró vezette bizottság tett, amelynek tagjai között ott volt *Eötvös József*, *Sennyey Pál*, *Rómer Flóris* és mások. Heteken át sokszor éjszakába nyúlóan tanácskoztak. Tervezetük kielégítően gondoskodott a személyzet megfelelő létszámáról, javadalmazásáról, a könyvtár felszereléséről, gyarapításáról és napi működéséről. Határozataiknak csekély megszorításokkal sikerült érvényt is szerezniük. Általában véve elmondható, hogy a feudális kormányzatok lassan és rendszertelenül mozdították elő a könyvtár ügyét; a császári adminisztráció intézményesen, de érzelmi elkötelezettség híján elégtelenül, olykor szinte cinikus hanyagsággal bánt vele. A nemzeti kormányzatok nagyvonalúan, bár a történelmi események támasztotta nehézségek miatt a végrehajtásban sokszor megakadva rendezték viszonyait. A kezdeti időszak némely periódusában a könyvtár vezetői sem nem voltak irigylésre méltó helyzetben. A gyakori költözés és hatalomváltás azzal járt, hogy újra és újra jelentéseket, felméréseket kellett készíteniük a könyvtár állapotáról, terveket a jövőről. Egyáltalán nem valamiféle kényelmes, reprezentatív állás volt az igazgatói – akkor könyvtári őrnek nevezett – munkakör. Igaz, évi 1400–1600 ezüstforintnyi fizetés (ezt azonban mindenki kevesellte) és hat-hét szobás szolgálati lakás járt vele fűtési támogatással a múzeum épületében.

A könyvtári örök közül *Mátray Gábor* személyéről kell külön megemlékezni. Berlász így ír róla: „*Mátray nemcsak örködött a Könyvtár óriási állománya fölött, hanem rendezett, katalogizált, gyarapított (intézte a köteleespéldányügyeket, gondoskodott az ajándékok átvételéről, új könyveket és kéziratokat vásárolt), szervezte a különgyűjteményeket (a kézirat-tárt, ősnymtatvány- és ritkaságyűjteményt), 1850 óta rendszeres kutató kiszolgálást végzett, 1858-tól ellátta a könyvköttetés feladatait, intézte a Könyvtár*

teljes ügyvitelét, és részt vett a Múzeum tisztí értekezletein.” Mindebben összesen két segítőtje volt, és a sajtó köztözködése mellett dolgozott. (382. p.) Ügybuzgalmának és szívós munkájának köszönhető, hogy a könyvtár 1850-ben legalább a tudományos kutatók számára hozzáférhetővé vált. Mátray munkáját tekintve egyáltalán nem pátoszos, amit *Kubinyi Ágoston* múzeumigazgató 1859. január 22-én és 23-án a *Pesti Napló*ban közzétett cikkében írt. Egyrészt szemrehányást tett mind a nemzetnek, mind a kormánynak az intézet elhanyagolása miatt. Széchényi Ferenc ajándékának átvétele óta a nemzet maga még semmiféle alapítványt nem tett, csupán egyes adakozóknak köszönhető az előrehaladás. A gyűjtemények még most is többnyire bútor és felszerelés nélkül hevernek az üres termekben, pedig a palota már 1846-ra felépült. Nem tudni, hogy megvannak-e a régi időben tett nevezetes alapítványok. A könyvállomány már százharmincezer kötetre rúg, de ebből ötezer mű még bekötetlen. Rengeteg a hiány a gyarapításban. Idézem Kubinyit: „*A nemzet méltósága, becsülete és a tudományos haladás előmozdítása megköveteli, hogy a Múzeum [és a könyvtár] ügyét ne csak egyesek, hanem az egész társadalom fölkarolja.*” (398. p.) E ma is megszívlelendő szavaktól Kubinyi azt remélte, hogy egymillió forintnyi alapítvány gyűlik össze közadakozásból, amelynek kamataiból nemcsak a működést, hanem a tudományos utazások, az ásatások, a rendszeres kiadói tevékenység és a gyarapítás költségeit is fedezni lehet majd.

Ezzel elérkeztünk a gyarapításhoz. Ennek négy forrása volt: kötelespéldány-szolgáltatás, ajándékok, vásárlás, csere. A kötelespéldány-szolgálat, amelyre már a kezdetektől kötelezték a hazai nyomdákat (és 1830-tól az erdélyieket is), mindig olyan volt, mint a kutya vacsorája. Egyes nyomdák szolgáltattak, mások nem, vagy csak a könyveket, de az aprónyomtatványokat, grafikákat, térképeket nem. Voltak olyanok is, amelyek hazafiúi érzületből akkor is küldték a példányokat, amikor nem működött semmiféle ellenőrzés. Ezért folyton meg kellett újítani, szigorítani az erre vonatkozó rendeleteket. A teljes anyagnak így is csak mintegy ötven százaléka érkezett be.

A könyveket általában fűzött állapotban kapta meg a könyvtár a nyomdaktól, kötetésükre azonban sohasem jutott elegendő költség. *Széchényi Lajos* gróf 1827. évi tízezer forintos alapítványa kamatainak is csak a csekély részét lehetett állományvédelemre fordítani. Ebből következett – amiről Kubinyi panaszkodott –, hogy még 1859-ben is hatalmas halmokban

álltak a bekötetlen könyvek a könyvtár bútorozatlan termeiben.

A másik fő és még sokkal fontosabb gyarapodási forrást a hagyatékok jelentették, amelyeket ajándékként vagy alkalmi felajánlások segítségével vásárlás útján szerzett meg a könyvtár. Csak néhányat említek, főként az első időkből. *Éder József Károly* (1760–1810) nagyszombati tanártól nyolcvanöt kötetnyi kézirat és oklevél, *Tertina Mihály* (1750–1808) királyi akadémiai tanár, *Szirmay Antal* (1747–1812) földbirtokos és *Kitaibel Pál* természettudós hagyatéka, *Illésházi István* arisztokrata hatezer könyve, *Litterati Nemes Sámuel* irodalmár és *Batsányi János* költő könyvtára. A legfontosabb természetesen a hatvanezer kötetből álló, híres Jankovich-féle gyűjtemény volt, amelynek több részletben való megvásárlása két évtizeden át adott munkát folyamatosan a könyvtárnak, és ami gyakorlatilag megduplázta az akkori állományt. A gyűjtés végső céljait fémjelzi, hogy többször tetek kísérletet corvinák beszerzésére. (Elsősorban a Wolfenbüttelben őrzött kódexeket kívánták csere útján hazahozni, sikertelenül.)

Érdemes lenne szisztematikus kutatómunkával feltárni a hagyatékok történetét, és a lehetséges mértékig rekonstruálni állományukat, melléjük téve a hagyatékozó személyek portréit megrajzoló tanulmányokat. Kimeríthetetlen kincsesbányája lehetne a magyar művelődéstörténeti kutatásoknak.

Minden munkának, gyarapításnak, leltárnak, katalóguskészítésnek, épületberendezésnek természetesen a könyvtár megismertetése és használata ad értelmet. A megismertetést már maga Széchényi Ferenc is elkezdte. A nemzetnek felajánlott gyűjteménye saját költségén kinyomtatott katalógusaiból nyolcvannégy példányt szétküldött európai, főként közép-európai tudósoknak, előkelőségeknek. Nagy számban kapott elismerő, sőt magasztáló leveleket. A lengyel származású *Josef Maxymilian Tenczyn Ossolinski*, a bécsi Hofbibliothek későbbi prefektusa például kijelentette, hogy „*a Magyar Nemzeti Könyvtár az egyetemes tudományosság közös kincse, és Széchényihez hasonlóan ő is összegyűjti majd a lengyel nemzet irodalmi régiségeit, s gyűjteményét nemzetének hagyományozza.*” (167. p.) (Szándékát később valóra is váltotta.) A külföld tehát hamar felfedezte és elismerte a Hungaria litteratát, a művelt Magyarországot, Széchényi pedig folytatta gyűjteménye feltárását. A katalógus pótköteteit már *Engel János* és *Szerdahelyi György* tudományos tanulmányaival jelenttette meg. A megismerésre, használatra való igény itthon is hatalmas volt. Ez két irányban nyilvánult meg. 1811-

ben a pálos teremben már folyt az olvasók kiszolgálása. Az árvíz miatt bekövetkezett hosszas zárva tartás után 1850-ben a használók kikövetelték maguknak a még félig sem berendezett könyvtárban egy kutatói olvasóterem megnyitását, sőt értelmiségi nyomásra (szigorúan korlátozott mértékben ugyan, de) engedélyezni kellett a kölcsönzést is.

Nem volt kisebb az igény a könyvtárnak mint nemzeti kincsnek a megtekintésére sem. 1811-ben már csoportokat vezetett Miller Ferdinánd a gyönyörű, faragott polcokon ízlésesen felállított könyvtárban. A múzeumpalotában a könyvtár rendelkezésére bocsátott tizennégy teremből 1847-ben négyet sikerült berendezni Pollack Mihály e célra tervezett könyvszekrényeivel. A könyvtár belső szabályzata rendelkezett arról is, hogy a könyvek felállítása tetszetős legyen. Mind a négy terem haladéktalanul megnyitották a látogatók előtt. A vidékről Pestre érkező nemesi és polgári családok programjából nem maradhatott ki a nemzeti büszkeség tárgyát képező könyvtár megtekintése. Nevezetes esemény volt *Ferenc József* kétszeri látogatása 1852-ben és 1857-ben, aki mindkét alkalommal jelentős egyszeri segílyt juttatott a könyvtárnak.

A nyomtatott nyilvánosságban is igyekezett folyamatosan jelen lenni a könyvtár. Már Miller Jakab Ferdinánd is adott ki tudományos dolgozatokat közlő évkönyveket, 1841-ben pedig elrendelték, hogy a sajtóban a könyvtár minden gyarapodásáról tájékoztatni kell a közvéleményt. A bibliotéka rendszeres tudományos tevékenységének biztosítására 1849-ben Kubinyi Ágoston évi 3000 forintot igényelt az országgyűléstől, főként publikációkra. Ezt a háborús viszonyok miatt nem kapta meg, de igénylése jelzi, hogy az anyag tudományos feltárása, az eredmények

publikálása a kezdetektől a könyvtár fő tevékenységi körébe tartozott.

Mindezen viszontagságok után és erőfeszítések árán, főként az *Andrássy*-bizottság lelkiismeretes és értő munkájának köszönhetően, amely rendezte a könyvtár anyagi és személyzeti helyzetét, 1866. június 14-én a nagyközönség előtt is megnyílt a könyvtár olvasóterme, s ezzel új korszak kezdődött, amelynek története még megírásra vár.

Nincs más hátra, mint hogy még egyszer megköszönjem elődeinknek, Széchényi Ferencnek, Horváth Istvánnak, Mátray Gábornak és a többieknek, hogy létrehozták ezt a nagyszerű könyvtárat, és megköszönjem volt kollégáimnak és mestereimnek, Hervay Ferencnek, Borsa Gedeonnak, Holl Bélának és a többieknek, hogy az elődök kultúra- és tudománytisztelőt, a módszeres munka iránti alázatosságot és elkötelezettséget továbbadták a következő nemzedéknek. A mostani kollégáknak pedig azt kívánom, hogy minél előbb olyan körülmények között dolgozhassanak, amilyeneket az Andrássy-bizottság alakított ki, hogy töretlenül adhassák tovább a könyvtár hagyományait és szellemiségét az őket követőknek.

A magam részéről pedig hálás vagyok mindannyiuknak, hogy közel ötven évig olyan intézményben dolgozhattam, amely az országnak egyszerre lehet agya és szíve, ha jókedvvel szolgál.

Irodalom

BERLÁSZ Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1981. 555 p. [36] t.

Beérkezett: 2019. 12. 16.

Megjelent a 2020. évi Minősített Könyvtár cím pályázat

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2020-ban is meghirdette azon nyilvános könyvtáraknak szóló pályázatát, amelyek több éve folyamatosan alkalmazzák a minőségirányítás módszereit és kiemelkedő teljesítményüket a könyvtárhasználók elégedettsége is alátámasztja.

Idén a *Minősített Könyvtár* cím pályázati adatlapjának beküldési határideje április 22., míg a szakmai beszámolókat és önértékeléseket június 3-ig kell feltölteni a Magyarországi Könyvtárak Adatbázisába. Pályázni három kategóriában lehet attól függően, hogy milyen szakmai létszámmal rendelkezik a könyvtár és milyen könyvtártípusba tartozik. A szakmai beszámolóban a Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszerének struktúráját kell követni, de idén egy külön szempontrendszer is segíti a pályázókat, ami szerepel a kormány.hu-n és a Könyvtári Intézet Minőségmenedzsment oldalán elérhető pályázati felhívásban.

A címet nyert könyvtárak 300 000 forint jutalomban részesülnek. A nyereményhez tartozó díszoklevelet a miniszter ünnepélyes keretek között a Magyar Kultúra Napján adja át.